

Från Hlmi Haldsten
vänskapsfullt
från

en luet.

LEKTOR
ARTUR SIEGBERG

DEN HÖGRE KVINNOBILD- NINGEN I FINLAND, DESS UT- VECKLING OCH MÅL

W. C. Fabritius & Sønner, Kr.a.

John Johnston
New York

Bland de kulturella spörsmål, som för närvarande stå på dagordningen i Finlands unga republik, utgör kvinnobildningsfrågan en synnerligen aktuell. Och dock synes det som om den i vår tid borde vara i det närmaste löst. Principen om kvinnans frigörelse i socialt och politiskt hänseende är ju allmänt erkänd och i huvudsak realiserad. Till vetenskapens lockande rymder står vägen öppen för kvinnan, konstens blommande ängar dofta henne till möte, och i religionens eviga sanningar finner hon näring för sin törstande ande. Vad göres den finska kvinnan ytterligare behov av? Är hon icke tillfreds med den snabba utveckling kvinnofrågan i Finland mer än i många land ernått, är hon icke glad över den frigörelse från årtusendens fjättrande band, som blivit henne beskärd? Så kunde man tycka vid en ytlig betraktelse. Men i själva verket återstår ännu mycket att göra, innan den finska kvinnan på alla livets områden nått sina önsknings mål, kommit till den betydande ställning i familjen, samhället och staten, där hennes speciella begåvning kan fullt göra sig gällande och mäktigt bidraga till skapandet av en lyckligare framtid för hennes eget kön. Då det inom den knappt tillmätta ramen för ett föredrag blir omöjligt att ingå på olika sidor av kvinnofrågans mångskiftande företeelser, vill jag blott i några konturer söka uppdraga en bild av *kvinnofrågans* utveckling i Finlands litteratur samt *kvinnouppfostrans* olika faser i mitt hemland, för att sålunda vinna en fast utgångspunkt för behandlingen av dess nuvarande *aktuella skede*. Vid en tidpunkt av allmän oro och ängslan för de kulturella värdenas fortbestånd i hela den bildade världen kan det måhända intressera våra nordiska kolleger på uppfostrans olika områden att höra till vilken ståndpunkt kvinnobildningsfrågan i

Finland hunnit under den tioårsperiod, som förflutit sedan senaste nordiska skolmöte.¹⁾

Kvinnofrågan i Finland är icke av gammalt datum. Det blev några av landets stora män förbehållet att tända de första gnistorna till en ideriktning, som senare slog ut i klar låga. Biskop *Jakob Tengström* skrev redan 1793 en artikel i «Åbo Tidningar», vari han påpekar nödvändigheten av att ge kvinnorna en bättre undervisning, eftersom «alla tiders erfarenhet bevisat, vad utmärkt verkan kvinnökönets seder och tänkesätt haft på tidevarvens lynne, på medborgares både allmänna och enskilda väl». Skalden *Z. Topelius* skrev som ung student år 1835 i *Runebergs tidning «Helsingfors Morgonblad»* en högsinnad uppmaning till Finlands mödrar «att deltaga i det stora arbetet och hos sina söner och döttrar implanta kärlek till det finska fosterlandet, det föraktade finska tungomålet». Detta var den första offentliga vädjan till Finlands kvinnor i en ideell kulturfråga. I början av det 19de seklet visade kvinnorna genom sitt intresse för tvenne då framträdande ideriktningar, att de fattade tidens krav. I den pietistiska rörelsen togo de en verksam del. De avsåg sig världsliga sysselsättningar, antogo en anspråkslös klädsel, besökte andliga möten samt omgestaltade hemlivet i enlighet med pietismens stränga fordringar. Även den nyväckta nationalitetsrörelsen, den s.k. fennomanin, ryckte kvinnorna med sig. Dess förnämsta målsman, den skarpsynta filosofen och statsmannen *J. V. Snellman*, var själv en varm förespråkare för höjandet av kvinnans bildning, om också icke för hennes emancipation. I sin tidskrift «Litteraturbladet» riktade han år 1848 skarpa utfall mot den då rådande kvinnouppfostran, enligt vilken kvinnan var hänvisad enbart till familjelivet. I följd av bristande kunskaper var hon urständssatt att «uppträda såsom medlem av det medborgerliga samhället». Och han fortsätter: «Är den uppfostran, man vill medgiva kvinnan, ens en uppfostran för familjelivet? — Men uppfostran i

¹ Vid behandlingen av kvinnofrågans och kvinnouppfostrans utveckling har jag följt huvudsakligen det förtjänstfulla verket «Reformarbetet till förbättrande av kvinnans ställning» (del III), författat av en av Finlands främsta kvinnosakskvinnor, den numera avlidna skriftställarinnan och mångåriga ordföranden för Finsk kvinnoförening, fröken *Alexandra Gripenberg*.

familjen är icke endast en uppfostran för familjen, den bör dana ämnen för hvarje plats i samhället, för hvarje mensklighetens värf. Huru vill den kvinna, som om samhälle, fädernesland, mensklighet ingenting lärt, uppfostra människor till dessas tjänst? Den som sådant begär, han vill göra en blind till ledarinna i människolifvets svåraste irrgångar. Den åter, som icke ställer denna fordran på kvinnan och familjen, han vill sin nations undergång». Med dessa ord synes det som om Snellman med sin siareblick träffat kärnpunkten i den tidens bristande kvinnobildning. Gällde det däremot kvinnans likställighet med mannen i socialt och rättsligt hänseende, då finna vi Snellman intaga en mera oförstående och konservativ hållning.

Detta visade sig, då Snellman på 1840-talet trädde i härnad mot *Fredrika Bremer*, den snillrika förkämpan för kvinnofrågan i Sverige. Då hennes bok «Hertha eller en själs historia» genom sina ohöljda verklighetsskildringar ur kvinnans liv slog ned som en bomb i kvinnans oskuidsfulla värld, väckande till livs å ena sidan en storm av ovilja, å andra sidan en entusiastisk beundran, då kritiserade Snellman skarpt denna författarinnas emanciperade åsikter. «Ty», skrev han, «k kvinnans älskvärdhet hvilat väsentligen därpå, att hon är skyddbehövande och begär mannens skydd. — — — Det är detta — — — som kallas kvinnlighet, och det är denna kvinnan förlorar i den mån hon söker fylla mannens plats i samhället». Endast för det fall att «en kvinna icke genom äktenskap vinner en tryggad ställning, är det visserligen illa att i de flesta länder lag och sed lägga hinder i vägen för henne. — — Men antagligt är också att med en annan kvinnouppfostran antalet av sådana nödfall skulle aftaga». Det är alltså på förbättrande av kvinnouppfostran och undervisning i skolorna Snellman lägger all vikt, men för kvinnans frigörelse i socialt och politiskt hänseende saknar han blick.

Först nu — på 1850-talet — erhöilo de finska kvinnorna «en förespråkarska ur sina egna led». Det var skalden Runebergs ädla maka, *Fredrika Runeberg*, som genom sina fina och luftiga «Teckningar och drömmar», vilka andades den djupaste medkänsla för alla «lidande, ringa och förgätna» i kvinnornas värld, uttalade det förlösande ordet. Hon skildrade månggiftets förbannelse i olika delar av världen, hon framhöll den gamla ogifta kvinnans för-

aktade ställning, hon yrkade på en högre kvinnouppfostran, på yrkesutbildning och arbetsfrihet för kvinnan, hon ogillade den olika arvsrätten, beroendet i äktenskapet, småsintheten hos kvinnakönet. Hon hoppades på en morgongryning i kvinnans liv. Hon skrev: «Hvad mer, om ett eller annat århundrade ännu lägges till de tusende af år, som fylts af suckar, hvilka icke ens haft rättighet att ge sig luft, ja hvilka fallit med själföföbräelsens hela bitterhet på hjertan, som trott sig vara brottsliga, då de inom sig vågat klaga öfver hvad som nu en gång var kvinnans bestämmelse, hennes af Skaparen bestämda lott: försakelse och lidande». Även i de *fruntimmersföreningar* för bispringande av nödlidande kvinnor och barn, vilka uppstodo 1847, deltog fru Runeberg med iver, ehuru de vid denna tid ännu såges med oblida ögon såväl av kvinnor som män. Men i Z. Topelius funno de snart en fördomsfri försvarare, vilken förklarade att kvinnorna genom denna kärleksverksamhet «icke sveko hemmets plikter, utan visade sig uppfatta hemmets mening i en större och kristlig betydelse».

Bland andra bemärkta personer, vilka i mitten av senaste sekel uppfattade kvinnosakens vikt, vill jag ännu nämna *Uno Cygnaeus*, skaparen av Finlands folkskolväsende. I de seminarier, som inrättades för utbildandet av arbetare på folkskolans område, fingo kvinnorna från början en med männen jämbördig ställning. Därjämte yrkade han på att kvinnorna skulle erhålla någon kunskap och handledning i den första fysiska och psykiska *barnavården*. «I fråga om folkbildning», skrev han, «bör man företrädesvis verka för *kvinnans* bildning». På samma område, folkbildningens ansåg även en av pietismens ledare, skalden *Lars Stenbäck*, den ogifta kvinnan hava ett rikt och tacksamt arbetsfält. Detta föreslog han dock mera av medlidande med «de överblifna ogifta fruntimren», men ingalunda av intresse för kvinnosaken i dess helhet, vilket framgår av hans bekanta yttrande om Fredrika Bremer: «den snillrika token». Dock har lyrikern Stenbäck även skrivit dikter till kvinnans pris, t.ex. den älskliga dikten «Till min syster».

«O säg mig ej att kvinnans värld är trång,
att hennes liv är blekt och tomt och fattigt.
Står ej nådens ljusa himmelrike
för henne även öppet, när hon vill».

Från en fördomsfriare synpunkt sågs kvinnofrågan av den vidsynte skalden *Z. Topelius*, vars namn jag ofta i denna framställning har skäl att nämna. År 1866, då kvinnosaken redan hunnit vinna några segrar i lagstiftningsväg, skrev Topelius ett högsinnat poem till «Fredrika Bremers minne». Denna programdikt påyrkar med kraftig indignation en ny, förändrad syn på kvinnosaken:

«Hur länge har ej kvinnan utan klagan
sin ärvda lott att, skonslöst kysst ihjäl,
för männens blick, likt älvorna i sagan
ha tusende behag, men ingen själ.
Än smickrad, firad, än förtrampad, bruten,
än vettlös, sysslolös, i glitter gömd,
än släpande sitt ok, till tanklös möda dömd,
var hon från handlingen, från tanken utesluten».

Mången annan gång sjöng Topelius i hänförda toner till kvinnofrigörelsens pris, men försökte även i det praktiska livet realisera sina tankar. Till den kvinnliga ungdomen i Helsingfors svenska fruntimmersskola stod han såsom ordförande i direktionen i det mest intima samband, lyftande och höjande med sina skaldetal andan inom detta läroverk. Till den finska fruntimmersskolan stod han också i ett personligt, vänskapligt förhållande. Som universitetets rektor var han den förste, som förordade öppnandet av högskolans portar för kvinnan, och i många senare reformer för kvinnosaken tog han en verksam del.

Den första kvinna, som med lågande övertygelse och en uddvass penna i tidningspressen antog sig kvinnosaken, ofta därvid åberopande utlandets förhållanden, var *Ade-laide Ehrnrooth*. I sina fyndigt skrivna följetonger stormade hon hänsynslöst mot rådande fördomar, framhållande bristerna i kvinnans uppfostran, orättvisan i hustruns ställning, den dubbla moralen, samt frånvaron av hennes sociala och politiska rättigheter. «De tro», säger hon, «att klyftan skulle fylla sig på det lättaste och naturligaste sättet, om blott de båda könen, såsom jemlikar i ordets verkliga mening, kunde räcka hvarandra handen utan misstro, vid samarbetet för vårt släktes stora mål: framåtskridande till sedlighet och upplysning». Denna hennes kamp för kvinnans frigörelse fortsattes sedan på 1860-talet och 1870-talet av många varmhjärtade kvinnor,

vilka dels i tidningsuppsatser, dels i skönlitterär form förde kvinnosakens talan.

Det var dock egentligen 1880-talet, den litterära och konstnärliga realismens genombrottstid, som även för kvinnosaken innebar en omvälvning, dels genom de nya angrepp, som riktades mot inrotade fördomar, dels genom de stora vinnningar på skoluppfostrans område, vilka blevo en följd av den segrande kvinnofrigörelseiden. Det var från samtidens stora *norska* skalder Finland i främsta rummet mottog impulser. *Henrik Ibsen* upptog i många märkliga dramer olika yttringar av kvinnorörelsen till tals och hans «*Dukkehem*», som år 1880 uppfördes på finska teatern i Helsingfors, väckte i pressen till livs en häftig debatt, i vilken bl.a. professor *Valfrid Vassenius* i tidskriften *Valvoja* på ett framstående sätt analyserade det svårlösta problemet om kvinnans ställning i ett hem, där hon ej kände sig lycklig. Uti Ibsens spår uppträdde snart en snillrik finskspråkig författarinna *Minna Canth*, som dels i den periodiska pressen, dels i starkt realistiska dramer förde de nya ideernas talan. Bland dessa märkes från år 1885 tendensdramat «*Arbetarens hustru*» (*Työmiehen vaimo*), i vilket hon med en hänsynslös kritik framhåller missförhållandena i ett arbetarhem, där hustrun får lida svårt för mannens slösaktighet, dryckenskap och otrohet, och som utmynnar i denna öppna anklagelse mot männen: «det var Eder och Edert samhälle jag ville skjuta». Genom detta drama, som på många håll väckte bitterhet och ond blod, slog *Minna Canth* ett kraftigt slag för hustruns myndighet och äganderätt, särskilt med hänsyn till bennes arbetsförtjänst, samt blottade många sedliga missförhållanden i äktenskapet. Samtidigt skrev hon i «*Valvoja*» skarpa och glödande artiklar om bristfälligheten i tidens kvinnouppfostran, om frånvaron av fri konkurrens på arbetsmarknaden, om kvinnans mindervärdighet i samhället. Om dessa och andra spörsmål fortgick sedan en långvarig kamp i tidningslitteraturen, vilken ännu mer underblåstes av det föredrag «om kvinnorörelsen i den nyare svenska litteraturen», vilket år 1887 hölls av den svenska författaren *G. af Geijerstam* med syftning åt de fria förbindelsernas berättigande och som ledde till lågande protester från många håll. Ett kraftigt inlägg i motsatt anda, en lovsång till den äktenskapliga tröheten, utgjorde åter det föredrag, som år 1888 på våren hölls av

den store norske skalden och Finlandsvännen *Björnstjerne Björnson*, vilken då så varmt hyllades av Finlands medborgare, studenterna och universitetet. Sedermera under 1890-talet och intill dag som är ha många talangfulla kvinnliga författare med skicklighet fört kvinnofrågans talan i litteraturen. Av dessa må främst nämnas pseudonymen *Maila Talvio*, d. ä. professorskan Mikkola, som i hjärt hållna romaner blottat åtskilliga kräftsår i samhället, vilka kränka och nedsätta kvinnans värde. En mängd andra begåvade författarinnor måste jag här förbigå. Däremot kan jag icke underlåta att i förbigående omnämna den livliga rörelse inom kvinnovärlden, som kom till synes vid den frejdade Lundaprofessorn *Edv. Lehmanns* föredragsserie senaste vår i Helsingfors. Han behandlade på ett spirituellt sätt ämnet: *Kvinnan i forntid, nutid och framtid* från en fördomsfri, kanske litet konservativ synpunkt, och vann från en del håll mycken anslutning, om ock i andra kvinnokretsar samt vid ett föredraget åtföljande diskussionsmöte framhölls, att kvinnosaken i Finland redan vunnit många positioner, som den ej mera hade lust att avträda, om ock man i princip godkände professorns åsikter om kvinnans förnämsta uppgift: moderskapets och människokärlekens. Att dock här ingå på dessa intressanta föredrag bleve alldeles för långt, isynnerhet som de numera äro tillgängliga i tryck.

* * *

Efter denna måhända tröttande inledning om kvinnofrågans utveckling i den finländska *litteraturen*, där ju nationens tänkesätt bäst avspegla sig, ber jag att få övergå till det egentliga ämnet för i dag: kvinnornas *uppföstran och utbildning* samt de *åsikter* härom, som i Finland till denna dag gjort sig gällande. Jag måste då åter stöda min framställning på en kort historik.

I början av sista seklet existerade i Finland endast några *privatpensioner* för flickor med högst 2-årig lärokurs och ett minimalt antal läroämnen, bl. a. litet tyska och franska, handarbeten, ritning och sång. Man kan få en föreställning om dessa skolors nivå, då man betänker att t. ex. vid mamsell Stenborgs pensionat i Borgå på 1830-talet lärarinnan i franska hade i lön sex middagar i veckan, en kattunsklädnad och en liten schal. I västra

Finland funnos i början av 1800-talet blott dylika privatanstalter, av vilka dock mamsell Salmbergs pensionat i Åbo tyckes hava givit t. ex. Fredrika Runeberg en utmärkt underbyggnad i främmande språk. Först år 1835 inrättades i Helsingfors av löjtnanten *Odert Gripenberg*, elev av Pestalozzi, den första svenska flickskola jämte en småbarnsskola för gossar och flickor. Föredömet härtill torde ha tagits från östra Finland, där Kejsarinnan *Katarina II* redan 1786, medan Viborgs län var under ryskt välde, inrättade en tyskspråkig s.k. Töchtersehule, av vilka sedermera många uppstodo i östfinska städer. Därav uppkom senare, då de ombildades till svenskspråkiga, namnet «fruntimmersskola», som först i våra dagar utbyts mot «flickskola». År 1844 emanerade den första förordning om de statliga fruntimmersskolornas organisation. Enligt denna skulle «döttrar till bildade föräldrar undervisas i de kunskaper eh handaslöjder, som till en vårdad fruntimmersuppföstran höra». Jämte tidigare ämnen infördes där modersmålets grammatik, rättskrivning, naturvetenskapens grunder, och småningom utvidgades skolan till 4-klassig. År 1865 inrättades omsider med statsmedel den första svenska fruntimmersskola i Helsingfors, vars föreståndarinna, *Elisabeth Blomqvist* genom outtröttlig energi höjde denna skola till ett stort anseende och utövade ett ofantligt inflytande på sin tids kvinnogenerationer. Icke mindre betydelse fick den första finskspråkiga flickskola, vilken år 1869 inrättades av lektor *B. F. Godenhjelm* och hans maka *Ida Godenhjelm*, vilka genom sin uppoftande verksamhet brutit nya banor för den högre finskspråkiga kvinnobildningen i landet. Vid deras sida bör ställas föreståndarinnan *Ottilia Stenbäck*, vilken under 43 års tid med okuvlig energi fört spiran i den finska flickskolan samt genom gedigna kunskaper — hon har bl. a. utgivit en finskspråkig «Pedagogikens historia» — och en ideellt religiös världsåskådning lett de unga flickornas uppföstran till tänkande och dugliga medlemmar av samhället. Denna uppföstran gällde i nyare tid ej mera blott «de bildades» barn, utan tvärtom ha dessa föregångsskolor och deras talrika efterföljare, både finsk- och svenskspråkiga, i alla landets större städer upplåtit sina dörrar för elever från alla samhällsklasser, varvid blott den intellektuella förmågan givit utslaget.

Men i början af 1880-talet vinna nya åsikter terräng.

Samuppfostrens idé gör sitt intåg från Nord-Amerikas Förenta stater, där den blivit omhuldad allt sedan inbördeskriget 1864—65. Tvenne skolmän, pastor *K. T. Broberg* och filosofie doktor *Mikael Johnsson* (sedermera professorn, ministern och numera överdirektören i Skolstyrelsen *Mikael Soininen*) studerade på ort och ställe samuppfostrens system och verkningar och utlade sina rön i tidningar och avhandlingar. Även inom kvinnovärlden vaknade samtidigt intresset för denna nya skoltyp. År 1882 hölls i Kuopio ett märkligt möte av stadens frisinnade damer, vilket dekreterade, att inom närmaste framtid ett fullständigt finskspråkigt lyceum med dimissionsrätt till universitetet borde inrättas i Helsingfors, antingen för gossar och flickor gemensamt eller enbart för flickor. Uppropet väckte genklang och efter ett livligt meningsutbyte vid offentliga möten och i tidningspressen resulterade nydaningsivern i inrättandet av den första finska samskola i Helsingfors år 1886. Därförinnan hade genom pastor Brobergs kraftiga initiativ redan år 1883 den första svenska samskola blivit öppnad. Föreståndarinna för den första finska samskolan — vid sidan av föreståndaren, doktor *M. Johnsson* — blev fröken *Lucina Hagman*, vilken genom pedagogisk begåvning och en slagfärdig skriftställarverksamhet inlagt stor förtjänst om samuppfostran i Finland. I dessa läroverks spår ha sedermera i landets flesta städer inrättats samskolor, mestadels samlyceer, så att numera privatskolan leverar till universitetet den större kontingenten av landets elever. I landsorten torde den ekonomiska sidan av frågan hava haft stort inflytande vid inrättandet av samskolorna, alldeles såsom ursprungligen varit fallet i Amerika, men erkännas måste att ända till senaste tid samuppfostrens idé i Finland åtnjutit stor popularitet.

Härefter utgjorde målet för kvinnostudierna *universitetet*. Redan år 1870 hade den första finska kvinna, *Maria Tschetschulin*, erhållit rätt att avlägga studentexamen, år 1882 promoverades den första kvinnliga filosofiemagister, *Emma Irene Aström*, sedermera seminarielektor i Ekenäs, och år 1896 nådde vår första kvinnliga lärda, *Thekla Hultin*, filosofielicentiatgraden. Hon har sedermera blivit en av vårt lands föregångskvinnor och är allt ännu i riksdagen en framstående politiker. Dock hade redan tidigare en annan kvinna, *Rosina Heikel*, fått till-

stånd att avlägga medicinsk doktorsgrad *utan* föregående studentexamen. Först år 1907 emanerade en förordning, enligt vilken kvinna *utan* särskild anhållan kan idka universitetsstudier inom alla fakulteter. Sedan dess ha talrika kvinnor begagnat sig av denna rättighet. En framstående och spirituellt historiker, dr. *Alma Söderhjelm*, docent vid universitetet, har till och med varit föreslagen till professor. Men det ojämförligt största flertalet av kvinnliga studenter har lämnat sina studier ofullbordade. Vid en granskning av detta säregna förhållande kom universitetets rektor *Edvard Hjelt* — sedermera kansler och minister i Berlin — år 1902 till det sorgliga resultat att, då före 1892 hela 42 pct. av de kvinnliga studenterna avlade universitetsexamen, efter sagda tid, t.ex. av 1895 och 1896 års studenter endast 12 pct. fortsatte sina vetenskapliga studier. Efter några statistiska jämförelser övergick talaren till att undersöka orsakerna till en förslappning i de kvinnliga studenternas studier. Han ansåg det bero av följande skäl. Först och främst därav att de tidigare studerande kvinnorna av inre håg och böjelse ägnat sig åt studierna, då däremot efter de många samskolornas inrättande en massa obegåvade element pluggat sig fram till studentexamen och sedan släppt taget. En annan del åter insatte så mycken intensiv kraft i avläggandet av examen, att överansträngning följde och stundom hälsan bröts. Ännu en mängd unga damer torde tagit studentexamen som en *modesak*, då det nu engång låg en viss ära och tjusning i vinmandet av den strålande lyran och den bländande vita studentmössan. Dock önskade rektorn betona att i stort sett den kvinnliga ungdomen med heder och intresse fullgjort sina studier. I visst avseende skilde sig nog deras studiesätt från de manliga kamraternas. De unga damerna voro utomordentligt flitiga, men studerade mindre planmässigt och med en stor förkärlek för detaljer, då åter de unga männen, icke alltid så flitiga, visade ett skarpare omdöme och strängare logiskt tänkande. Ett exempel därpå var att till år 1902 ännu ingen kvinna tagit högsta vitsord i filosofi, men däremot i olika språk, estetik och historia. Sist ville rektor betona, att kvinnorna verkat synnerligen förädlade på sina manliga kamrater, förmildrande sederna, stävjande dryckenskapen och genom arrangerandet av allehanda samkväm infört liksom en fläkt av familjeliv i studentkretsarna.

Jag har velat litet dröja vid detta märkeliga tal, emedan det i många stycken ännu torde avspegla de kvinnliga studenternas förhållanden vid högskolan, om ock kvinnostudierna sedan dess gått ofantligt framåt, sträckande sig, utom till universitetet, även till tekniska högskolan. Dessvärre saknar jag dock statistiskt material för en närmare utredning av dessa förhållanden.

Innan den till universitetet ledande studielinjen inrättades, förefunnos redan på 1880-talet *fortbildningsklasser* av en annan typ vid stadens finska och svenska fruntimmerskola i Helsingfors.

Initiativet till denna skolform utgick på finskt håll från den finska flickskolans stiftare, makarna *Godenhjelm*. För att unga flickor efter genomgången flickskolekurs måtte kunna utvidga sin allmänna bildning och dessutom bli kompetenta att sköta lärarinnebefattningar vid fruntimmersskolorna, inrättades år 1881 ett privat finskspråkigt s.k. *fortbildningsläroverk*, vilket år 1886 övertogs av staten. Ett likartat svenskt läroverk, omhuldat av föreståndarinnan *Elisabeth Blomqvist*, hade uppstått vid samma tid. Dessa avveko såtillvida från andra läroverk, att undervisningen därstädes bedrevs halvt akademiskt, baserande sig på vidsträckt *valfrihet* av ämnen. Endast modersmålet, psykologi och pedagogik ha varit obligatoriska; bland övriga ämnen ha minst två närbesläktade ingått i programmet. Sålunda har vid studierna större fördjupning varit möjlig, vilket åter varit ägnat att upppamma lust för självständighet i studierna. Dessa läroverk, som ännu existera, hava givit Finlands flickskolor och tidigare även samskolor den största kontingenten av deras kvinnliga lärarepersonal, vilken jämte en stor del av Finlands bildade mödrar för denna på sin tid gedigna utbildning står i outplånlig tacksamhetsskuld hos läroverkens stiftare. Numera har dock, i följd av den stora konkurrensen med kvinnliga studenter och filosofiekandidater samt även i följd av krigsårens enormt fördyrade förhållanden elevfrekvensen i dessa *fortbildningsläroverk*, som närmast motsvara Skandinavians lärarinneseminarier, nedgått till ett minimum, så att deras existens står på spel. Deras öde hade kanske redan beseglats, om icke de nya tidsförhållandena länkat den allmänna opinionen i en ny gir även på kvinnobildningsområdet. Tidens materialistiska läggning har riktat uppmärksamheten på kvinnans praktiska

arbetsområden, och de sociala omvälvningarna påkalla en stark uppmarsch av kvinnovärlden till otaliga behjärtansvärda samhälleliga uppgifter. En ny era håller på att inträda även i anseende till kvinnans livsuppgifter.

Denna framtidsstanke gav för några år sedan anledning till en märkelig fejd inom Sveriges pedagogiska värld, vilken jag anser mig böra i korthet referera såsom en betydande parallell till förhållandena i Finland.

Professor *J. A. Lundell* höll vid ett lärarmöte i Falun ett föredrag om kvinnobildning med anledning av den stora tillströmningen av kvinnliga studenter till universiteten. I en tid av oro i hela kulturvärlden, då strejker och lockouter höra till ordningen för dagen, ansåg han det nödvändigt att inrikta flickornas uppfostran i en mera praktisk gir. De böra införas i livet omkring dem, i de ekonomiska frågor, av vilka samhällets välfärd beror. Utan sådan kunskap kan icke ens en så brännande fråga som tjänarinnefrågan lösas. De böra redan i skolan lära sig uppskatta det praktiska, produktiva arbetets värde genom att låta sig själva införas i detta arbete. Om alla kvinnor strävade till högre vetenskapliga studier, bleve de småningom odugliga för familjelivet och moderns höga kall. Flertalet av studentskorna fortsatte dock ej sina studier, och egentligen var det blott den medicinska banan som nödvändigt förutsatte studentexamen. Därför borde flickskolornas kurs, nu åttaårig, ökas med en nionde klass, så att den kvalitativt motsvarade studentkursen. Där skulle ingå nya teoretiska ämnen, såsom statslära, social- och privatekonomi, statsfinanslära, psykologi, etik, men därjämte även praktiska, såsom hälsolära, sömnad, matlagning. Talaren trodde att flickornas iver för studentexamen utgjorde en nationell fara, som möjligen genom en utvidgning av flickskolan kunde motverkas. Att fostra goda och intelligenta gossar och flickor, det är kvinnans speciella fosterländska uppgift. Varje attentat mot äktenskapet och moderskapet är kulturfientligt och skall slutligen bringa mänskligheten till undergångens brant.

Detta professor Lundells andragande dryftades sedan vitt och brett i dagspressen och vid ett av kvinnliga diskussionsklubben i Stockholm utlyst diskussionsmöte. Överhuvud rönt föredragaren största motstånd från lärarinnor vid kvinnliga gymnasier, som just hade att förbereda till studentexamen. Många befogade invändningar

gjordes, särskilt emot att studentexamen på något sätt skulle motarbeta ingåendet av äktenskap. Tvärtom trodde man att kvinnorna genom en grundligare systematisk utbildning bleve lämpligare att ordna hemlivets krävande uppgifter. Just genom studentexamen lärde sig kvinnorna att arbeta planmässigt. Om alla flickor borde välja seminarievägen för att bli lärarinnor, varför finge ej gossarna genomgå en likartad kurs?

I en av Dagens Nyheter åvägabrakt enquête av framstående pedagoger yttrade överdirektör *J. Bergqvist*, att han ej utan statistiskt material ville yttra sig, huruvida kvinnornas ökade tillsrömning till studentexamen bör betraktas som ett osunt tidsfenomen eller icke, men önskade han betona att förnämsta drivfjädern därtill antagligen utgjordes av de många rikare förvärvskällor och levnadsbanor, som stodo den akademiskt bildade till buds. För sin del ansåg han ytterst viktigt, att den unga kvinnans arbete i tid inriktades på en studiebana, som bäst lämpade sig för hennes naturell. Skulle hon uppfostras för hemmets och det praktiska livets krav, då vore hon bättre betjänt av en 8-årig eller måhända 9-årig flickskolekurs; visade hon åter påfallande anlag för studier, då må hon vända sig till gymnasialstudier. Båda linjerna borde därför anses likvärdiga.

Mot prof. Lundell opponerade sig skarpt Ahlinska skolans studierektor, fil. doktor *Lydia Wahlström*. Hon påvisade att studentexamen avlades till större delen av fatiga flickor, för vilka ett bättre levebröd hägrade som mål. Dessutom skänkte studentexamen vida mer bildning än den 8-åriga flickskolan just genom det givna mål den uppställt, vilket fordrade ett intensivt och målmedvetet arbete. Överanstängning behövde ej befaras, om kurserna på lägre stadier, speciellt i matematik, omlades analogt med gosslyceernas. Professor Lundells räsommang grundade sig ytterst på en av männen hyst rädsla för konkurrens med kvinnorna på arbetsmarknaden, varför hon betecknade hans ståndpunkt som ensidig och konservativ. Kvinnornas framtidsideal var en kamratlig tävlan i allt arbete med männen samt lika lön för lika arbete.

* * *

Problemet om studentexamens behövlighet för alla studerande kvinnor har i Finland under de senaste åren

varit föremål för livligt meningsutbyte. Sedan statens flickskolor genom upprepade förslag av flere allmänna läraremöten allt sedan 1863 samt genom lagstiftningsåtgärder blivit allt bättre och fullständigare organiserade, så att i Helsingfors på 1880-talet inrättats de nämnda 5-klassiga flickskolorna jämte tvenne förberedande klasser, och sedan även de finska folkelementens berättigade krav på nya finska skolor under senator *Yrjö-Koskinens* skolregim blivit tillgodosedda, har kvinnobildningsfrågan i hela dess vidd blivit grundligt dryftad av den år 1906 tillsatta s.k. *stora skolkommittén*. Den väsentligaste vinningen av denna kommittés värderika arbete är inrättandet av en sjätte klass som tilläggsklass till den 5-åriga flickskoltypen. Denna reform, som varmt förordades av Finska läkaresällskapet, har först nu efter den ryska våldsregimens fall blivit bragt till en lycklig lösning och håller som bäst på att successivt genomföras i våra statliga flickskolor. Härmed har man velat för fysiskt svagare elever jämna stigen till allmänbildning och vissa givna områden av samhällslivet. Denna sexåriga kurs medför alltså samma kompetens som den 5-åriga mellanskolan i gosslyceerna. Men icke nog härmed. Efterorstrejken 1905 genomdrevs av intresserade skolvänner och pedagoger två flickskolors i Helsingfors utvidgning med s.k. *fortsättningsklasser*, vilka leda direkt till universitetet, såsom samskolorna redan länge det gjort. Även denna reform omhulldades av 1906 års skolkommitté. Byggda på den tidigare flickskolekursen ha dock dessa tilläggskurser blivit rätt ansträngande. Därför har enligt den nya förordningen av 1918 hela flickskolekursen omlagts och de tre fortsättningsklassernas arbete underlättats, sedan den grundläggande kursen blivit sexårig.

Emellertid — såsom sagt — hela axiomet om studentexamens behövlighet för kvinnan har undergått en betydande modifikation. Upprepade gånger ha de båda pedagogiska direktionerna för de två fortbildningsläroverken i Helsingfors, ett finskt och ett svenskt, vilka icke leda till universitetet, för Skolstyrelsen framhållit behövligheten av en omorganisation under nuvarande förändrade tidsförhållanden. De båda direktionernas förslag gå ut på en fördjupning av studierna samt förberedelse för lärrinnekallet genom inrättandet av tilläggsklasser, men på olika grund. Det svenska fortbildningsläroverkets direk-

tion skulle helst vilja införa en fyraklassig överbyggnad efter studentexamens eller motsvarande kunskapsprov avläggande. Sålunda komme detta läroverk på sätt och vis att konkurrera med universitetet, där ju eleverna under ungefär lika lång studietid absolvera sin teoretiska lärarinnekurs, varefter följer ett års auskultation vid ettdera normallyceet. Just denna anordning, närmast anslutande sig till mönstret av «Normalläroverket för flickor» i Stockholm, synes dock utgöra förslaget Achilleshäls. Ty så önskvärd ock en sådan inrättning i och för sig kunde vara, torde planen i följd av nuvarande tidsläge och statens enormt påfrästade tillgångar knappast kunna realiseras.

På ett annat sätt har finska fortbildningsläroverkets direktion, understödd av lärarekåren, velat bibehålla och utvidga den ofta förkättrade fortsättningslinjen. Då opinionen på många håll vänt sig mot studentexamens prerogativ och då dessutom bristen på lärarekrafter i skolorna gör sig kännbar i följd av de fördyrade tidsförhållandena, har man föreslagit, att det nuvarande systemet måtte bibehållas på den forna, d. v. s. mellanskolekursens grundval. Dock skulle inrättningen — vilket redan 1906 förordades av stora skolkommittén — utvidgas med en tredje, enligt några lärares åsikt med även en fjärde klass för studiernas fördjupande, vartill, såsom förr, anslöte sig ett praktiskt arbetsår med övningstimmar och prov. Därmed är dock icke frågan löst. Då under krigsåren elevantalet varit minimalt, föreslås av den finska direktionen en ny linjedelning, som redan delvis varit införd på prov. Den egentliga *bildnings- och lärarinne*linjen skulle omfatta en 2-årig kurs, ledande till folkskoliärrinnebefattningar, och därtill en 1-årig (eventuellt 2-årig) fortsättningslinje, ledande till lärarinnebefattningar vid flickskolor och samskolor. En annan linje, en s.k. *social linje*, skulle vid sidan av gemensamma studier i vissa obligatoriska ämnen, nämligen pedagogik, psykologi och modersmålet, införa eleverna i grundelementerna av nutidens sociala bildning.

Denna linje, vilken såsom nämnts delvis varit införd på försök i finska fortbildningsläroverket, har haft sin varmaste förespråkarska i direktionsmedlemmen, fru *Ilmi Hallstén*, även annars en uppskattad kvinnosaksförkämpe, riksdagsrepresentant och ordförande i Finsk kvinnoför-

ening. Hennes i samråd med den finska pedagogiska direktionen framförda motivering anser jag mig böra i korthet referera.

Då under krigsåret 1915 det var otänkbart att inrätta ett särskilt socialt läroverk, föreföll det som om Fortbildningsläroverket bleve en lämplig försöksskola därtill genom sin redan existerande centrala kurs i pedagogik, psykologi och modersmålet, vilken kurs måste utgöra en nödvändig bas även för den sociala kvinnobildningen. Som en annan centralkurs infördes undervisningen i de sociala vetenskapernas grunder, nationalekonomi, samhällslära och socialpolitik. Därjämte skulle eleverna deltaga i tidigare befintliga kurser i hälsolära och bokföring, samt så vitt möjligt även i huslig ekonomi. En sådan kurs har ansetts nödvändig av följande skäl. I ett land som Finland, där kvinnorna redan ernått fullständig politisk och delvis kommunal rösträtt, äro sociala kunskaper ytterst behöfliga ej blott för en utåtsyftande verksamhet utan även för varje klarsynt familjemoder. Likaså komma de elever som ärna bliva lärarinnor, i det praktiska livet att ha stor nytta av sociala kunskaper vid bedömandet av elevernas hemförhållanden. Desto mera de, vilka av intresse ägna sig åt nutidens mångahanda sociala uppgifter, såsom yrkes- och bostadsinspektion, barnavård, sedlighets- och fattigvårdsarbete eller verksamhet i folkhögskolans tjänst. Visserligen ha röster höjts för inrättandet av ett särskilt socialt institut, men en sådan undervisning bleve i nuvarande tidsläge för staten ekonomiskt betungande, då den däremot ganska lätt låter sig inpassa i fortbildningsläroverkets program. En huru viktig länk en sådan social kunskap synes vara även i utlandets nuvarande kvinnobildning, synes därav att t. ex. i Hamburg införts ett s.k. Soziales Frauenseminar, vilket såsom synnerligen väl organiserat tyckes ha framtiden för sig.

Senast har kvinnobildningsfrågan blivit utförligt behandlad vid allmänna skolläarmötet i Helsingfors den 7—9 juni detta år. Vid en särskild sektion för kvinnobildning refererades av föreståndarinnan *Aino Ottelin* på ett förtjänstfullt sätt följande aktuella fråga: *Borde en särskild linje, utom den till universitetet ledande, med syftemål att förbereda till lärarinnekallet och möjligen även till annan verksamhet, inrättas för de unga kvinnor, vilka genomgått flickskolan?*

Sedan föredragarinnan konstaterat att «den studieväg, som förbereder till vetenskapligt arbete, är väl underhållen och upptrampad genom samskolor och flickskolornas fortsättningsklasser», påvisade hon att «en annan väg, den som förbereder för livets mångskiftande värv, fått gro igen». Nu har man emellertid börjat inse, att «de hemskapande instinkterna, som ligga så djupt hos kvinnan och i mycket dana hennes karaktär och känslvärld, ej heller få förkvävas. — — — Hjärna och hand skola samverka för att livets problem bättre må lösas». I utlandet hade som en viktig samhällsfråga framträtt höjandet av det praktiska, det husliga arbetet. Därom hade bl. a. *Selma Lagerlöf* talat högstämnda ord vid en kvinnokongress år 1911. «Från hemmet hade kvinnan gjort mest för samhället. Trivsammare, lyckligare hem skapa lyckligare samhällen. — — — Hemmet skulle bäras ut i livets alla förhållanden. Kanske härflyter den mest tragiska spänningen i vår tids samhällen, svagheten hos de civiliserade staterna av att hemkänslan, ansvarskänslan för hemmen saknas, hemmen upplösas».

I samklang härmed ville referenten betona, att den nya riktningen för kvinnobildningen borde «ge en vidare, mer intellektuell syn på de praktiska sysslorna och därigenom även återge barnen och deras intressen åt hemmen. Att bli student utan att fortsätta studierna är lyx». I utlandet hade referenten sett ett vittgående inflytande av de stora kvinnocollegen, vilket just berodde därpå, att de ej äro kopior av manliga institutioner.

Dylika nya studielinjer ha redan i Finland påbörjats. I Borgå existerar sedan några år ett flickinstitut, «Naisopisto», vilket vid sidan av teoretiska studier under en 2-årig kurs meddelar handledning i allehanda hushållsgöromål, handslöjd, huslig ekonomi o. dyl. Läroverket, som är tvåspråkigt, bidrager dessutom till elevernas uppfostran och själsdaning genom ett internat. I Åbo förekommer i Heurlinska skolan vid sidan av den teoretiska linjen för studentexamen en 2-årig s.k. P-linje (d. v. s. praktisk linje), där en grundlig undervisning meddelas i ovannämnda praktiska brancher samt kunskaperna fördjupas i de viktigaste teoretiska ämnen, bland vilka märkas samhällslära och hälsolära. Dylika experiment ha ock företagits vid Grankulla samskola, varmed är förenat ett internat, det s.k. Klostret, med ett begränsat antal teoretiska ämnen samt matlagning och handarbete. Härtill

komma ett par andra skolor. Dessa anstalters ändamål är ingalunda att utgöra en fashionabel institution för unga damer från rika hem med syfte att ernå en ytlig salongsbildning; tvärtom: dessa nya bildningslinjer böra giva de unga flickorna mångsidigare möjlighet att försörja sig själva i livet, samtidigt som de meddela en rationell barnvårdsutbildning.

Att dock på grund av dessa önskningsmål uppbygga nya, dyra läroverk var icke referentens framtidsdröm. Den nya skoltypen kunde mycket väl organiseras i samband med fortsättningsklasserna till flickskolorna. Dessa hava nyss utvidgats till 6-klassiga, vilket referenten ansåg vara en lyckligt funnen skoltyp. Med dem hade införlivats ett nytt praktiskt ämne, den husliga ekonomin, vilket redan nu visat sig vara en välkommen och hälsosam motvikt mot flickornas alltför teoretiska studier och stillasittande liv. Det hade visat sig att denna praktiska disciplin av flickorna omfattades med ungefär samma intresse som sporten och idrotten av gossarna i övergångsåldern. Överbyggnaden till denna 6-åriga flickskolekurs borde inrättas efter ett friare mönster än hittills varit fallet: icke blott teoretiska ämnen, förberedande till universitetets vetenskapliga studier, utan vid sidan av dessa flere valbara praktiska linjer efter visad håg och fallenhet. Som sådana ville referenten rekommendera följande:

I. En kurs i *skolköket*, byggande på den i flickskolan påbegynta, samt innefattande hygieniska och national-ekonomiska anordningar, näringsämnesteorin, födans bakteriologi samt hemmets rengöring enligt arbetsbesparande metoder.

II. En *handarbetskurs*, omfattande ej blott lyx- och prydndsarbeten, utan främst linne- och klädsömnad, mönsterritning och tillklippning, hattmontering, tvätt och strykning o. s. v.

III. En kurs i *stenografi, maskinskrifning* och enkel *handelskorrespondens*, anslutande sig till tidigare genomgången bokföringskurs.

IV. *Gymnastik jämte hygien* samt en praktisk *samaritkurs* jämte sjukvårdslära.

V. En kurs i *teckning* som komplement till handarbetskursen, med syfte att uppöva den konstnärliga smaken, bl. a. för hemmets yttre utstyrel.

VI. *Sång* och *musik* i samarbete med musikinstitutet, där kurserna senare fullbordas.

VII. Kurser i *barnvård* samt andra *sociala* kurser t. ex. enligt den arbetsplan, som redan följes i det finska fortbildningsläroverket (varom nyss varit fråga).

Jämte dessa valbara praktiska ämnesgrupper ville referenten bibehålla i fortbildningsläroverken nu brukliga teoretiska ämnen, bland vilka hon särskilt framhöll följande: modersmålet, pedagogik, psykologi, religion, historia, kulturhistoria, samhällslära, geografi, kemi, fysik, naturalhistoria och matematik, sistnämnda ämne dock enbart för det praktiska livets behov.

Kursen borde vara 3-årig. Timantalet i teoretiska ämnen finge icke understiga 20, men ej heller överstiga 30 timmar i veckan. Av de praktiska ämnesgrupperna borde minst en väljas. Genom bortvals rätt kunde sålunda studierna bedrivas intensivare i de ämnen, vilka valts till huvudfack. Dimissionsexamen borde jämföras med studentexamen och medföra kompetens till tjänster vid järnvägen, posten, telegrafn, handelshögskolan, universitetets gymnastikinrättning, tecknings- och sånglärarkurser, auskultation vid folkskolseminarium o. s. v. För elever, som önska vinna kompetens till högre lärarinnetjänster, borde senare vid universitetet tillfälle beredas till komplettering av kunskaperna i vissa ämnen genom examina för kandidatexamen, oaktat studentexamen ej blivit avlagd.

Slutligen önskade referenten framhäva, att auskulteringen för högre lärarinnebefattningar ej borde ske uteslutande vid normallyceerna, utan vid olika slag av läroverk, både flick- och samskolor. Detta bleve särskilt nödvändigt för avläggande av prov i alla ovannämnda praktiska ämnesgrupper.

Enligt nyssnämnda program uppstode en ny skoltyp av flickskolans fortsättningssklasser, vilken komme att tävla med den nu befintliga studentlinjen. Men denna nya linje vore alldeles nödvändig för en framtid, som icke i främsta rummet behövde kvinnliga vetenskapsidkare, utan framför allt unga kvinnor, som blivit på ändamålsenligaste sätt utbildade för husmoderns kall eller för att på olikartade levnadsbanor skaffa sig självförvärv under arbete i det allmännas och människokärlekens tjänst.

Diskussionen vid sektionsmötet med anledning av nyssbemälda referat blev både sakrik och belysande. Så gott som alla närvarande lärarinnor (inalles 35) omfattade i huvudsak referentens ståndpunkt, därmed angivande att den tidigare med sådan iver förfäktade studentlinjen icke mera ansågs för den studerande kvinnan allena saliggörande. Icke ens för lärarinnekallet på skolans mellanklasser förordades student- och kandidatexamen, utan ansåg man av många skäl tillfyllesgörande, att en kortare kurs i fortbildningsläroverken, kompletterad med enskilda vitsord vid universitetet, skulle berättiga till full kompetens på lägre skolstadier. Endast en talarinna (föreståndarinnan *Hanna Asp*) försvarade den högre vetenskapliga utbildningen för alla lärarinnor på den grund, att man i Finland, där ståndscirkulationen varit ytterligt stor, icke ägde sekellånga kulturtraditioner i arv, varför det vore nödvändigt att i stället höja den vetenskapliga kunskapsnivån. Det livligaste meningsutbytet rörde sig kring anordnandet av de s.k. sociala kurserna samt utfinnandet av lämpliga arbetsområden för unga kvinnor, som genomgått dylika kurser. Slutligen enades man om antagandet av referentens klämmor i följande något modifierade form:

«Fortsättningsklasser med annat program än gymnasialklasserna äro nödvändiga:

1) för att bjuda de unga flickor, vilka ej ärna ägna sig åt vetenskapliga studier, ett större mått av allmänbildning än mellanskolan. Obligatoriska ämnen äro: psykologi, pedagogik och modersmålet. Av andra ämnen välja eleverna lämpliga ämnesgrupper.

2) för att bidraga till lösningen av ett av nutidens viktigaste spörsmål: höjandet av det husliga arbetet. Praktiska ämnen måste därför upptagas i läroplanen och några ämnen kunna bortväljas för att överansträngning må undvikas.

3) för att bibringa unga kvinnor sociala kunskaper, vilka äro nödvändiga för dem såsom medborgarinnor och vilka även förbereda dem för sociala verksamhetsområden: barnskydd, fattigvård m. m. Den sociala kursen genomgås på två år.

4) för att i landet måtte finnas en läroanstalt, vid vilken praktiska lärarprov i handarbete, huslig ekonomi, gymnastik för flickor m. m. kunna avläggas.

Fortsättningsklasserna omfatta en 3-årig lärokurs och likställas i avseende å arbetsprestationer och kompetens med gymnasialklasserna, förutsatt att eleverna valt tillräckligt antal läroämnen. Därefter följer specialutbildning: ett år i seminarium (för lärarinnor vid folkskolor och deras fortsättningsklasser), eller för kursen vid universitetets gymnastikinrättning, vid handelshögskola, vid universitetets föreläsningar och seminarieövningar för erhållande av vitsord i särskilda ämnen.

Kompetens vinnes genom den 3-åriga lärokursen och kompletterande specialutbildning, d. v. s. högre universitetsvitsord, till alla tjänster i mellanskolor, också lyceernas. I mellanskolorna böra dock finnas minst tre tjänster, som besättas med personer, som innehava fullständig lektorskompetens».

Sådan var behandlingen av kvinnobildningsfrågan vid senaste skolmöte. Återstår att se vilken ståndpunkt först Skolstyrelsen och sedan Statsrådet i Finland komma att intaga vid den i närmaste framtid förestående reorganisationen av de båda fortbildningsläroverken i Helsingfors.

*
*
*

På denna punkt av utveckling står alltså för närvarande kvinnobildningsfrågan i Finland. Arbetet för frågans lyckliga lösning präglas av en sjudande entusiasm. Åsikterna bryta sig mot varandra i spörsmålet om huru undervisningen bör ställas i den på den 6-klassiga flickskolan följande överbyggnaden. Men alla tecken tyda på, att kvinnobildningssträvandena begynt antaga en med tidsandan överensstämmande praktisk syftning. Det ser ut som om det engång förgudade idealet av studentexamen med dess hypnotiskt undergörande kraft något förskjutits. Sedan kvinnoemancipationen i stort sett nått sitt mål, så att samhällets dörrar stå öppna för kvinnan, synes det som om utvecklingens hjul gjort sin första cirkelgång och kommit tillbaka till utgångspunkten: att nämligen kvinnan bör utvecklas för *livets* växande krav, icke för kammarteoriens realiserande. Kvinnan måste givetvis bli delaktig av det vetenskapliga arbetets mödosamma men lyckobringande vinningar, men kvinnan bör dock främst danas att tillfrädsställa sitt väsendes innersta krav: moderskapets, familjelivets välsignelse, och i

andra rummet, som en utvidgning därav, deltagandet i samhällslivets och statslivets maktpåliggande värv till medmänniskors och i all synnerhet den lidande mänsklig-
hetens välfärd. I anslutning till denna uppfattning synes mig den nuvarande utvecklingen av kvinnobildnings-
frågan i Finland icke vara en beklaglig tillbakagång,
utan tvärtom gryningen till en lyckligare tidsålder, som
påyrkar en hög kvinnobildning, men främst betonar allt
kulturarbets likvärdighet för man och kvinna, obe-
roende av delvis olika bildningsvägar.